

Utjecaj starohrvatske mitologije na kršćanska vjerovanja na primjeru svetog Jurja

Autor: Barbara Vlahović

Sažetak

Uvriježeno je mišljenje da širenjem kršćanstva na Zapadu nestaje mnogoboštvo, stara vjerovanja zamjenjuje kršćanski nauk, poganski su obredi zabranjeni i zaboravljeni, a na lokacijama starih svetišta niču nove kršćanske bogomolje. Kompilacijom i analizom pučkih napjeva, obreda, mitova i legendi te na primjeru prijenosa atributa poput fizičkog opisa, simbolike i elemenata zaštite sa slavenskog božanstva Jarila na kršćanskog sveca, svetog Jurja, cilj je pokazati da starohrvatski sustav vjerovanja nije u potpunosti iščeznuo, već je djelomično preživio i uklopio se u monoteističko kršćanstvo. Također je vidljiva prilagodba kršćanstva na različita stara vjerovanja, kulturu i tradiciju kako bi privuklo i integriralo nove sljedbenike. Stara vjera nije netragom nestala, nego je obogatila novu i u tragovima je prisutna do današnjih vremena.

Ključne riječi: mitologija, dvojevjerje, kršćanstvo, Slaveni, Jarilo, sveti Juraj

1. Uvod

Lokalna je zajednica od davnina imala najveći utjecaj na odgoj i oblikovanje pojedinca. Prenosnje moralnih vrijednosti, pravila ponašanja te moguće reperkusije u slučaju kršenja pravnih i moralnih načela zajednice najlakše se odvijalo putem poučnih priča i legendi. Prenoseći se s koljena na koljeno te priče bile su podložne promjenama; svaka generacija, svaki novi duh vremena u mozaik narodnih priča i vjerovanja dodavali su nešto svoje, ali sama srž moralne pouke nije se mijenjala. „Kad stari mitovi nestanu, rađa se potreba za novim. Mitovi cvatu, venu i umiru, ali se zato rađaju novi, stari ponovno oživljuju, a u doba epohalnih promjena i miješanja kultura javljaju se hibridni oblici, nastali spajanjem starih i novih.“¹ Narodne priče i legende bile su korisne i za svakodnevni život. Život seljaka ovisio je o prirodi i godišnjim dobima, urodu usjeva, povoljnim vremenskim uvjetima. Stari narodi štovali su prirodu i vremenske prilike jer su im one značile život. Dolaskom kršćanstva na životni prostor Hrvata ta su štovanja na prvi pogled nestala. No ako se pažljivo prouče narodni običaji, napjevi,

¹ Richard Cavendish i Trevor O. Ling, *Mitologija ilustrirana enciklopedija*, (Ljubljana-Zagreb: Mladinska knjiga, 1990.), 9.

narodne priče i legende koje su se prenosile generacijama, vidljivo je da je trag stare vjere i običaja ostao prisutan u narodu. Slobodno bi se moglo reći, i do današnjih dana.

Prihvatanjem kršćanstva Hrvati se nisu u potpunosti odrekli svoje stare vjere, nego su određene elemente prilagodili i inkorporirali u novo prihvaćeni kršćanski sustav vjerovanja. Iako se stari običaji njeguju stoljećima, česta je pojava da se ne zna njihovo izvorno značenje i kome su oni prvotno bili posvećeni. Primjer tome su rituali koji su se održavali prilikom smjene godišnjih doba, a kasnije su njegovani kao kršćanska vjerska slavlja (koleda, poklade ili karnevali i krijesovi).²

„Promislimo: nisu li možda neki od naših lijepih kršćanskih običaja izrasli na praznovjerju, nemaju li oni magijsku podlogu, nisu li – usprkos našem subjektivnom osjećaju – barem dijelom ne samo po podrijetlu nekršćanski, nego su sačuvali neprepoznatljive značajke koje su u suprotnosti s pravim kršćanskim nazorom? Nismo li, posve nesvjesno, baštinili, zajedno s običajem, i ponešto od nekršćanskih shvaćanja? I nije li u tom slučaju ipak dužnost kršćanskoga znanstvenika razotkrivati pojedine sastavine naših lijepih običaja, kako bismo ih mogli doista pravilno vrednovati?“³

U ovom radu obradit će se i usporediti dva vjerska mita. Prvi je slavenski/starohrvatski kult Jarila, boga proljeća, plodnosti i vegetacije, a drugi je kršćanska legenda o svetom Jurju, rimskom časniku i mučeniku, koja se sačuvala na hrvatskim prostorima. Metodom kompilacije prikupit će se relevantna literatura objavljena na temu slavenske/starohrvatske mitologije te hagiografije i kršćanskih legendi čije korijene možemo detektirati još iz vremena prije pokrštavanja Hrvata, a prisutne su i danas. Metodom komparacije usporedit će se sličnosti, ali i razlike između slavenskog božanstva Jarila i kršćanskoga sveca, svetog Jurja.

Budući da su se najstarija hrvatska vjerovanja prenosila usmenom predajom, za razumijevanje i daljnje proučavanje ključni su radovi povjesničara i publicista poput Natka Nodila, Franja Ledića te etnologa Vitomira Belaja i lingvista Radoslava Katičića, ali i drugih, koji su na temelju narodnih pripovijesti i vjerovanja koja su se prenosila s koljena na koljeno pokušali

² Koleda su obredne narodne pjesme koje su se izvodile u doba zimskog solsticija. Običaj se zadržao do danas, kada u vrijeme Božića i Nove godine, koledari obilaze kuće i čestitaju Božić i Novu godinu pjevajući božićne pjesme. (koleda. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 16. 05. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32376>>) Poklade ili karnevali su običaj kojim se prerašavanjem, oblačenjem odjeće s naopake strane, zaglušnom bukom, sipanjem pepela i sl. trebalo je otjerati zimu, demone i zle sile te odbiti njihovo djelovanje. Taj običaj je preživio do danas te se održava od Tri kralja (6. siječnja) do početka Korizme. Poklade su izgubile svoj primarni obredski značaj te danas služe kao politički odušak, neka vrsta katarze društvene zajednice. (poklade. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 16. 05. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49035>>) Krijesovi su obredne vatre koje se pale u vrijeme proljetnih i ljetnih blagdana, poput Jurjevo, Ivanja i Petrova, a prate ih izvodenje narodnih pjesama. Mladići i djevojke su preskakanjem preko krijesova vjerovali da će se zaštititi od bolesti. (obredna vatra. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 16. 05. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44629>>)

³ Vitimir Belaj, *Hod kroz godinu* (Zagreb: Golden marketing, 1998.), 9.

rekonstruirati starohrvatsko vjerovanje. Nezaobilazno je djelo za razumijevanje i analizu slavenskih narodnih pjesama i predaja niz od pet knjiga *Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine* Radoslava Katičića. Analizirajući pjesme i napjeve Katičić rekonstruirao slavenske, starohrvatske mitove, a također je dešifrirao simboliku i značenje jurjevskih ophoda te godišnji ciklus rodnosti. Razumijevanje i prepoznavanje ispreplitanja pretkršćanskih s kršćanskim elementima, kao i rekonstrukcija cjelogodišnjeg ciklusa slavljenja narodnih svetkovina, ne bi bilo u potpunosti moguće bez *Hoda kroz godinu* Vitomira Belaja. Još jedno Belajevo djelo, nastalo u suradnji s Jurajem Belajem, *Sveti trokuti: Topografija hrvatske mitologije* ključno je za povezivanje pretkršćanskih toponima s praslavenskom mitologijom. Marko Dragić u svom je iscrpnom radu *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata* multidisciplinarno interpretirao legende, obrede, običaje, molitve u kojima se spominje i slavi sveti Juraj. I on, također, detektira elemente pretkršćanskoga podrijetla te ispreplitanje pretkršćanskoga i kršćanskoga.

Cilj je ovog rada na temelju dvaju vjerskih mitova prikazati kako su određena vjerovanja i predaje preživjeli prijelaz iz jednog religijskog sustava u drugi te ostatke starohrvatskih vjerovanja u kršćanskim obredima i običajima koje su kršćanski vjernici prilagodili novom vremenu i vjerskom uređenju.

2. Mitologija ili, po naški, bajoslovlje

Mitologija je ukupnost mitova nekog naroda, kulture, religije, ali i sustavno proučavanje mitova, njihova sadržaja, oblika, značenja i postanka.⁴ Prema Nikoli Sučiću, u mitologiji je skupljeno narodno blago i njegove umotvorine koje narod prenosi usmenom predajom s generacije na generaciju. Smatra ju iznimno važnom za izučavanje i proučavanje psihe pojedinog naroda, jer je u njoj sadržano narodno mišljenje i vjerovanje u stanovitom vremenskom periodu.⁵

U mitologiji su satkana sva vjerovanja jednoga naroda te njegov pokušaj objašnjavanja onog neobjašnjivog i ljudskom umu nedokučivog. Ona je prozor u prošlost jer nam dočarava način razmišljanja naših predaka – kako su shvaćali i definirali svijet oko sebe, u što su vjerovali, čega su se bojali. Djelomično im je davala odgovor na pitanja koja su od pamtivijeka zaokupljala ljudski um. Pitanja poput kako je nastao svijet, tko ga je stvorio, koji je smisao života te što se događa nakon smrti. U hrvatskom jeziku umjesto posuđenice mitologija može

⁴ „Mitologija“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristupljeno 17.05.2023., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41255>

⁵ Nikola Sučić, *Hrvatska narodna mitologija* (Zagreb: Edicije Božičević, 2013.), 2-3.

se koristiti riječ bajoslovlje. Prema Vitomiru Belaju, to je slovo o basnama, razumski govor o pripovijedanju o bogovima.⁶

Osnovna *gradivna jedinica* mitologije je mit koji nije istinita priča koja se dogodila u određenom trenutku povijesti, već je put do spoznaje o smislu života, poticaj da budemo bolji, hrabriji, odlučniji i na strani dobra u borbi protiv zla. Iako priča o nekim davnim, prošlim vremenima, bajoslovlje nije u potpunosti stvar prošlosti. Tragove možemo vidjeti u nekim vjerovanjima, narodnim pjesmama i običajima koji se izvode i danas, ali i u toponimima.⁷ „Da se je naša stara vjera doista živjela u krajoliku najpouzdanije svjedoči toponimija. Sva imena starih bogova koja su kod nas, na slavenskom jugu, potvrđena, posvjedočena su kao mjesna imena. Po njima se razabire kako se krajolik interpretirao sakralno u smislu stare vjere svih naroda slavenskoga jezika.“⁸

3. Stara vjera Hrvata i paganizam slavenskih naroda

„Slovenska davnina vrlo je slabo vidna i nejasna; gotovo bi čovjek rekao, da je nalik na golemu ravninu, prelivenu maglom, tako da iz nje vire samo vrhovi najvećih predmeta.“⁹

Slavenska vjerovanja, pa tako i starohrvatska, imaju vrlo malo zapisa. S obzirom na to da su prenošena usmenom predajom, njihov trag vidljiv je u narodnim pričama i predajama. „Nameće se odatle kao temeljno pitanje to kako uopće možemo spoznajom doprijeti do svoje stare vjere. Živoga i svjesnog sjećanja na nju nema. Do nje najviše i najpouzdanije dopiremo preko usmene predaje starih svetih tekstova koji su u malom broju i ograničenom opsegu, doduše, ali ipak u neočekivano velikom, ušli u usmenu književnost svih naroda kojima je jezik slavenski i tako su nam u zapisima, velikom većinom iz posljednjih dvaju prošlih stoljeća, ostali pod rukom i pristupačni.“¹⁰ Za pretkršćanska vjerovanja Hrvata Radovan Katičić izbjegava koristiti izraz pogano, jer kako ističe, za vrijeme širenja kršćanstva pogano je označavalo nešto prljavo, smrdljivo, gadno. Nešto što treba odbaciti. Zato Katičić koristi izraz *naša stara vjera*. „Govorilo se je o pokrštenju i raspravljalo o vremenu kada je do njega došlo. Ali o staroj vjeri, o pretkršćanskoj, znali smo samo to da je posve potonula u mraku davnine, da o njoj znamo tako malo određenoga i sadržajnoga da je to baš kao da o njoj ne znamo ništa.“¹¹

Često se za stara vjerovanja koristi pojam praznovjerje, koji označava nešto što je prazno, bez vjere. No Vitomir Belaj smatra da je pojam praznovjerja posve subjektivan te da ovisi o

⁶ Belaj, *Hod kroz godinu*, 16.

⁷ Mokoš-Mokošica (naselje kraj Dubrovnika), Perun-Perun (brdo), Veles- Veles (grad u Sjevernoj Makedoniji)

⁸ Radoslav Katičić, *Naša stara vjera* (Zagreb: Ibis grafika, 2017.), 103.

⁹ Ivo Pilar, "O dualizmu u vjeri starih Slovjena i o njegovu podrijetlu i značenju", *Pilar II*, br. 3(1) (2007): 91.

¹⁰ Katičić, *Naša stara vjera*, 13.

¹¹ *Ibid.*, 1.

vjerskom uvjerenju onoga tko donosi sud o nekom vjerovanju, tko odlučuje je li riječ o *pravoj vjeri* ili o *pukom praznovjerju*. Jer u nekom drugom sustavu vjerovanja naše *praznovjerje* je nečija *puna istina*.¹²

Za razliku od najpoznatijih mitologija, poput grčke i rimske, slavenska mitologija nema jasno definirane odnose među božanstvima, pa i sam sastav slavenskog panteona nije striktno određen, već ovisi o određenom narodu ili području. Takve razlike rezultat su migracija iz dalekih krajeva i kulturnih raznolikosti nastalih naseljavanjem različitih teritorija. Prema Karen Armstrong, jedinstvena verzija bilo kojeg mita ne postoji, već se priče prenose sukladno promjenama životnih uvjeta kako bi se prenijela njihova bezvremenost.¹³

U staroslavenskoj mitologiji svaka je prirodna sila, vještina ili strast imala svoje božanstvo, svoga zaštitnika. Centralno mjesto imaju mitovi koji odgovaraju cikličkim događajima u jednoj solarnoj godini. Prvi centralni mit je kozmički sukob Peruna i Velesa. Za razliku od drugih tradicionalnih mitova i vjerovanja u kojima sukob označava borbu između dobra i zla, u slavenskoj mitologiji nema dualizma.¹⁴ Iako u sukobu Perun, kao vrhovno božanstvo, svladava Velesa, koji se pobunio protiv Peruna i pokušao zauzeti njegovo mjesto, to ne označava pobjedu dobra nad zlom, već povratak prirodnog poretka. Koncept dualizma i pobjede dobra nad zlim u slavenskoj se mitologiji, a tako i na prostoru Hrvatske, javlja tek prilikom širenja kršćanstva te se ovaj sukob prikazivao kao borba Boga i Sotone.¹⁵

Drugi centralni mit je sveta svadba Jarila i Morane koja zapravo simbolizira izmjene godišnjih doba, prirodnih pojava i vremenskih promjena.¹⁶ Na Novu godinu Perunu i Mokoš rađaju se Jarilo, bog plodnosti i vegetacije, i Morana, božica prirode i smrti. Tu istu večer Veles otima Jarila i odvodi ga u svoj podzemni svijet i odgaja kao svog sina. Jarilo izlazi iz podzemnog svijeta, budi vegetaciju te počinje proljeće. On susreće Moranu, zaljube se i vjenčaju. Slijedi ljeto i izobilje plodova.¹⁷ Nakon početne bračne sreće Jarilo postaje nevjeran te nastupa jesen. Kako slabi njihova ljubav, oko njih počinje odumirati priroda. Morana saznaje za prevaru, ubija Jarila te ga vraća u podzemni svijet. Počinje zima, a Morana se pretvara u staru ženu te postaje božica nesreće i smrti. Da bi prekinuli Moranino vladanje i teror, seljani je pale na lomači i time završava zima.¹⁸ Jarilo i Morana mogu se ponovno sresti i ispočetka pokrenuti ciklus godišnjih doba.

¹² Belaj, *Hod kroz godinu*, 11.

¹³ Karen Armstrong, *Kratka povijest mita*, (Zagreb: Vuković & Runjić, 2005.) 16.

¹⁴ Belaj, *Hod kroz godinu*, 87.

¹⁵ Katičić, *Naša stara vjera*, 50., 52., 102., 125.; Belaj, *Hod kroz godinu*, 87.

¹⁶ Radoslav Katičić, *Zeleni lug*, (Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, 2010.), 308., 309.; Deniver Vukelić, „Problem dvovjerja kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta“, *Studia mythologica Slavica*, 15 (2012): 350.

¹⁷ Katičić, *Naša stara vjera*, 168.-170.

¹⁸ *Ibid.*, 189.

Osirn vrhovnih božanstava štovana su i niža božanstva, ali i druga nadnaravna bića poput lešija, rusalki, vodanoja, vodenjaka... „Duša je čovječja besmrtna, a nastavlja po tjelesnoj smrti pokojnikovoj u raju onaki život, u kakvom se čovjek nalazio, kad je promijenio svijetom. Zbog toga su se Južni Sloveni u nesrećnom boju dragovoljno ubijali, samo da ne bi pali u ropstvo, nego umrli kao slobodni ljudi.“¹⁹

4. Dvojevjerje i ostaci poganskih običaja među kršćanskim stanovništvom

Pokrštavanje Hrvata bio je dugotrajan proces koji je trajao otprilike od 7. do 9. stoljeća. „Ali upravo u vrijeme kad se konstituirao politički narod, kneževi Hrvata odlučili su napustiti staru vjeru i s cijelim narodom prihvatiti sebi novu, baštinjenu od Rimskoga Carstva i uz novoga rimskog cara, franačkoga vladara. (...) Kada je, dakle, knez Hrvata skupa sa svojim narodom napustio staru vjeru i sagnuo glavu pod krštenje, napustili su tada i sveti rječnik stare vjere i prihvatili sveti rječnik nove.“²⁰

Međutim, prihvaćanje kršćanske vjere i nauka nije značilo da su Hrvati u potpunosti odbacili staru vjeru. Odluka vladara o pokrštavanju naroda nije nužno imala utjecaj na osobna vjerovanja pojedinca. Postoji značajna razlika između pokrštavanja, koje je jednokratni čin, i kristijanizacije, koja je proces usvajanja kršćanstva. Samo pokrštavanje ne znači i da se osoba preobratala. Iako su odlazili na nedjeljne i svetačke liturgije te slavili crkvene blagdane, to nije značilo da nisu potajno vršili svoje stare obrede i dijelom ih pretvarali u narodne običaje i tako ih činili prihvatljivima pred crkvenim klerom.²¹ Izgledno je da su znatan period pokršteni Hrvati nastavili živjeti po starim običajima koje je, nakon određenog vremena, Crkva uspjela zamijeniti kršćanskim pandanima.²²

Koncept dvojevjerja označava da je slavenska, starohrvatska vjera preživjela u kršćanstvu u raznim oblicima. „Narodi su prihvatili novu vjeru, postali su doista kršćanski, ali se stara vjera nije dala tek tako iščupati iz njihove duše. To manje što to nije bila samo bogoslovna konstrukcija, a još manje dogma, nego doživljaj življenja, okoliša i zemljišta, ritma godišnjega kruga, klijanja, pupanja, cvata, bujanja, rasta, zrenja, sušenja, odumiranja i kočenja.“²³ Prelaskom na kršćanstvo iščezlo je štovanje starih bogova, no preostalo je vjerovanje u vile i druga čudesna bića te štovanje starih obreda koji su postali narodni običaji, godišnji i životni, danas u tragovima vidljivi kod ophoda, krijesova, žetvenih svečanosti na polju i gumnu,

¹⁹ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u doba narodnih vladara*, (Zagreb: Narodne novine, 1925.), 201.

²⁰ Katičić, *Naša stara vjera*, 25.-26.

²¹ *Ibid.*, 14.

²² Vitomir Belaj, "Postati kršćaninom kao proces. Uvodno izlaganje održano na Sveučilištu u Zadru, na početku znanstvenoga skupa Pag u praskozorje hrvatskoga kršćanstva (Zadar –Pag, 26. –28. 9. 2008.)." *Studia ethnologica Croatica* 21, br. 1 (2009): 9-25.

²³ Katičić, *Naša stara vjera*, 49.

svadbenih običaja, karmina, poklada.²⁴ Vladimir Nikolajevič Toporov, ruski filolog, smatrao je da je praslavenstvo tu, treba samo znati gledati.

Radoslav Katičić i Vitomir Belaj objašnjavaju kako je moguće da je funkcionirao koncept dvovjeverja, kako su dva potpuno suprotna religijska koncepta – monoteizam i politeizam, postojala usporedno, jedan uz drugoga. „Misionari su se stoljećima borili s pojavom dvovjeverstva, pojavom da su seljaci s jedne strane veselo prihvaćali krštenje, misna slavija i kršćanske blagdane, a s druge i dalje čvrsto i tvrdoglavo ustrajali na starim obredima, pa i onda kada su već bili zaboravljeni stari bogovi i priče o njima. Kako je to bilo moguće? Odgovor leži u činjenici da se u slavenskih naroda, do u naše dane izrazito seljačkih, stara pretkršćanska seljačka vjera u vjerničkoj životnoj praksi nije sukobljavala s kršćanskom, nego je bila shvaćena kao njoj komplementarna.“²⁵

Kako navodi Deniver Vukelić, pretkršćanski obredi bili su iznimno važni za čovjekovu svakodnevicu: opstojnost na ovome svijetu, kljanje, rast, zdravlje, kišu, sunce i ostale potrebe seoskog načina života u suživotu sa zemljom. Samim time stari prirodni obredi i običaji i kršćanstvo su bili komplementarni, a ne konkurentni sustavi.²⁶

Osim ispreplitanja dvaju sustava vjerovanja, prisutan je i fenomen kontinuiteta sakralnih mjesta na određenim lokacijama. Naime, veliki broj kršćanskih crkava podignut je na kulturnim mjestima poganskih Hrvata.²⁷

„Možda je najbolja ilustracija stapanja staroga svetišta s novim Svetovidov sunčani lik uz Otkupiteljev razapeti lik kao ravnopravni znamen na pročelju ponad vrata crkvice sv. Jelene u istoimenom naselju kod drevnih Mošćenica u istarskoj Liburniji. Da nam je samo doznati koliko je sličnih simbola skinuto s crkava poslije Tridentinskog koncila!“²⁸

Crnković ističe da je prodorom kršćanstva stara vjera ipak potiskivana s istaknutih geografskih položaja na kojima su bila starohrvatska svetišta na sve zabitije lokalitete. Svetilišni dualizam je time zametnut, zaboravljen ili namjerno maskiran.²⁹

5. *Interpretatio christiana*

„To zamjenjivanje poganskih bogova kršćanskim svetcima, i njihova uloga, zove se u povijesti religija *interpretatio christiana*. Ono malo što, kako danas stvari stoje, možemo pouzdano

²⁴ Ibid.

²⁵ Belaj, *Hod kroz godinu*, 120.-121.

²⁶ Deniver Vukelić, „Problem dvovjeverja kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta“, *Studia mythologica Slavica*, 15 (2012): 346.

²⁷ Ante Škopalj, *Obredne gomile*, Trogir: Matica hrvatska, 1999.

²⁸ Nikola Crnković, "Vjera i svetišta starih Hrvata novi putovi istraživanja", *Croatica Christiana periodica* 18, br. 33 (1994): 82.

²⁹ Ibid.

saznati o svojoj staroj vjeri zasnovano je uglavnom na takvim zamjenama i zamjenjivanjima, kršćanskim preoblikovanjima pretkršćanskih vjerskih predodžaba i sadržaja.³⁰ Philippe Walter u *Kršćanskoj mitologiji* ističe da je mitologija, karakteristična za srednji vijek, izgrađena na poganskim vjerovanjima koja je kršćanstvo moralo prisvojiti kako bi ih moglo kontrolirati. Moralo je svoju doktrinu i svoje svetkovine prilagoditi poganskome kalendaru. Kršćanstvo je ostvarilo izvorni religijski kompromis te je danas teško razlučiti što pripada kršćanskom pravovjerju, a što apokrifnim tradicijama.³¹

„Kršćanstvo je pak prodrlo u prvobitni religijski sustav europskih naroda, ali je također preuzelo i njegovo naslijeđe. U proučavanju zapadnjačkoga kršćanstva jedna se činjenica općenito vrlo malo ističe. Kršćanstvo ne bi imalo nikakve šanse nametnuti se Zapadu da nije odgovorilo na religijske potrebe pokrštenih pogana koje su se odnosile na neke točno određene točke vezane za dogmu i obrede.“³² Prilikom prelaska na kršćanstvo bilo je potrebno zamijeniti postojeće poganske bogove s novim sustavom vjerovanja. Da bi se olakšao proces prelaska, na kršćanske svece prenošene su osobine slavenskih bogova. Osim osobina zadržala su se i prijašnja svetišta, i izmijenila toliko da bi odgovarala novim kršćanskim svecima.

Hrvati su kršćanski narod i sve svoje običaje doživljavaju kao kršćanske, bez obzira na njihovo pretkršćansko podrijetlo. Odnosi se to i na proslavu rođenja maloga Boga, i na božićno drveće, i na sijanje božićne pšenice, i na svetoga Nikolu kao donositelja darova, i na bojanje uskršnjih pisanica.³³

U prepoznavanju starih bogova u kultu kršćanskih svetaca vidljive su dosljednosti, ali ne i potpune podudarnosti. Elementi pojedinog božanstva mogu se primijeniti na više kršćanskih svetaca. (Jarilo - sveti Juraj i sveti Ivan; Perun - sveti Ilija, sveti Mihovil, sveti Vid, sveti Juraj; Veles - sveti Blaž, sveti Nikola) „Kršćanski sveti i njihovi dani po crkvenom kalendaru zamijenili su tu dane slično položene u godini i obilježene drugom, pretkršćanskom svetosti, povezanom s vegetacijom i ciklusom godišnje rodnosti. Tragovi toga još se prepoznaju u atributima koje u slavenskim folklornim predodžbama donose pojedini sveti što hode u nizu. Ti atributi nemaju baš nikakve veze s kršćanskom hagiografskom tradicijom.“³⁴ Interpretatio christiana, proces prijenosa i reinterpretacije elemenata iz poganske mitologije u kršćanstvo, vidljiv je i prilikom usporedbe koncepta poganskog panteona, gdje svako božanstvo ima svoje mjesto, ulogu i „zadaću“, s konceptom kršćanskih svetaca, koji također imaju svoje mjesto u ciklusu vjerskih svetkovina te „polje djelovanja“ i pružanje „zaštite“ potrebitima. Kult svetaca

³⁰ Katičić, *Naša stara vjera*, 18.

³¹ Philippe Walter, *Kršćanska mitologija*, (Zagreb: Scarabeus naklada, 2006.), 11.-15.

³² *Ibid.*, 236.

³³ Belaj, *Hod kroz godinu*, 9.

³⁴ Katičić, *Naša stara vjera*, 137.

i njihovo štovanje neodvojivo je od kršćanskog nauka. „Sveti mučenici i ljudi svetoga života štovali su se poslije smrti kao sveti i zazivali kao zaštitnici i pomoćnici u brojnim nevoljama koje su pritiskale i pogibeljima koje su ugrožavale pobožni kršćanski puk. Prizivali su se kao pomoćnici u životnim tegobama.“³⁵

Hagiografija (staroslav. žitiije) je životopis svetaca, svetačka legenda i zapravo najraniji oblik kršćanske književnosti.³⁶ U srednjovjekovnim tekstovima često su utkane i pojedine poganske priče, a to je vidljivo i u legendama o životu i mučeništvu svetaca, gdje nailazimo na brojne elemente iz pučke tradicije. „Uklanjanje cjelokupne mitologije iz Biblije osiromašilo bi tekst, a na mnogim bi mjestima uništilo značenje povijesnih dijelova koji nisu povijest u našem smislu, već nadopuna i potpora mita čiji su dio. Ako se ne mogu odstraniti, mitovi moraju biti protumačeni, a da bi bili interpretirani, moraju biti shvaćeni.“³⁷

Stoga život svetaca možemo gledati iz dvije perspektive. One kršćanske, koja se smatra istinitom, i one mitske, koja govori o imaginarnom svijetu i izvore crpi iz antičke kulture.

„Srednjovjekovna hagiografija je književni žanr koji, kao i svi ostali žanrovi, ima svoja pripovjedačka pravila i obrede, svoju tematiku i svoj imaginarni svijet. (...) Mnogo je života svetaca stvoreno i ponovno prepisivano prema već postojećim uzorima koji su i sami često izmišljeni.“³⁸ Walter hagiografiju definira i kao kršćansko preoblikovanje određenih poganskih, tj. pretkršćanskih mitoloških motiva.³⁹

6. Sveti Juraj kao kršćanski pandan slavenskom Jarilu

6.1. Legenda o svetome Jurju

Najpotpuniji opis svetog Jurja možemo pronaći u *Leksikonu ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Sveti Juraj (grč. Georgios) bio je rimski vojni časnik i mučenik za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana. Njegov je kult isprva bio vezan za Palestinu (Lidija) i Egipat, zatim se širi po Bizantu. Za vrijeme križarskih ratova Juraj postaje prototip idealnog kršćanskog viteza. Najranije legende pripovijedaju i proširuju teme o njegovu mučenju i smrti, od XI. stoljeća i o njegovim čudesima, a tek u XII. stoljeću uvodi se i motiv njegove borbe sa zmajem. Zamjenom pretkršćanskih agrarnih kultova s onim svetačkim vidljiv je prijenos „protekcije“ s poganskog božanstva Jarila na kršćanskog sveca Jurja.

³⁵ Ibid., 48.

³⁶ „Hagiografija“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristupljeno 18.05.2023., <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24073>

³⁷ George Every, *Kršćanska mitologija*, (Opatija: Otokar Keršovani, 1988.), 17.

³⁸ Walter, *Kršćanska mitologija*, 28.-29.

³⁹ Ibid., 29.

Prvotna verzija mita o svetom Jurju govori o njegovom mučeništvu i snažnoj kršćanskoj vjeri. Juraj je rođen krajem 3. stoljeća u Kapadociji, odlazi u Palestinu te postaje cijenjeni rimski vojnik. U mladosti se obratio na kršćanstvo, a kad je Dioklecijan naredio progone kršćana, Juraj se tome oštro suprotstavio. Nakon što ga Dioklecijan nije uspio niti podmititi niti pod prijetnjom pokolebati u njegovoj vjeri, Juraj je utamničen i okrutno mučen. Nakon što je čudesno preživio nekoliko pokušaja ubojstva, 23. travnja 303. godine odrubljena mu je glava.⁴⁰

Važno mjesto u kršćanskoj mitologiji imaju fizički prikazi svetaca koji su postali univerzalni. Ako se poznaje kršćanska mitologija i ikonografija, na temelju nekoliko karakterističnih simbola moguće je odrediti o kojemu se svecu radi. „U ono vrijeme, rekosmo, sadržaji Biblije koji su bili podlogom slikarskoj i kiparskoj tematici bili su općepoznati, iako više usmenom predajom nego pismom, a jednako su tako bile od gledalaca prihvaćene i konvencije njihova vizualnog predočavanja, tj. ikonografske norme.“⁴¹

Izvori kršćanske ikonografije mogu se pronaći i u biblijskim pričama, ali i u poganskoj ikonografiji. „Tako korijeni kršćanske ikonografije obilno crpe iz tla poganske ikonografije, i to ne samo neposredno rimske nego i grčke (npr. dobri pastir s janjetom preko ramena nalik je arhajskoj grčkoj skulpturi, a krilata božica pobjede Nike očituje se kao prototip anđela), pa čak i egipatske (vaganje duša) i babilonske (tetramorf).“⁴²

Iako je temeljni tekstualni izvor kršćanske ikonografije Biblija, umjetnici su se prilikom kreiranja djela služili i brojnim drugim tekstovima. „Ali su se i izvan tog oficijelnog izvora umjetnici često služili i drugim tekstovima koji su pružali veće mogućnosti ilustracije, poticali maštu ili ih emocionalno angažirali, te konačno predstavljali zanimljivije likovne zadatke. Tu su u prvom redu tzv. apokrif, apokrifna Evandjelja – razni dodaci i prerade kojima su popunjavani izvorni tekstovi.“⁴³

Kako se navodi u *Leksikonu ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, upravo je *Legenda aurea* ključno djelo kojim se proširila legenda o svetom Jurju, spajajući starije motive o Jurjevom mučeništvu s mladom legendom o njegovoj borbi sa zmajem.⁴⁴

6.2. Povezanost Jarila i svetog Jurja na temelju dana svetkovanja i imena

Proces prenošenja osobina slavenskih bogova na kršćanske svece, uz dosljednosti, ali ne i potpune podudarnosti, prikazat će se na primjeru Jarila i svetog Jurja. „Taj Jarilo postao je

⁴⁰ Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979.) 308.- 309.

⁴¹ Ibid., 16.

⁴² Ibid., 15.

⁴³ Ibid., 20.-21.

⁴⁴ Ibid., 309.-310.

poslije pokrštenja po vrlo ranoj interpretatio christiana u svih Slavena sveti Juraj.⁴⁴⁵ Jedna od važnijih figura slavenske mitologije te ključno božanstvo za ciklus godišnje rodosti bio je upravo Jarilo, mladić izuzetne ljepote, štovan kao bog proljeća, plodnosti i vegetacije.

S obzirom na to da je život i preživljavanje ovisilo o godišnjim dobima i urodu, Jarilov kult imao je važno mjesto u slavenskoj i starohrvatskoj mitologiji. Na temelju već navedene pripovijesti o Jarilu i Morani, puk je na jednostavan način pokušao objasniti tijek prirodnih i vegetacijskih ciklusa.

Za uklapanje Jurja u *interpretatio christiana* bilo je posebno prikladno mjesto sv. Jurja u kalendaru.⁴⁶ „Jarila su pokršteni Slaveni zamijenili svetim Jurjem. Ime mu je slično, a i njegov dan, 23. travnja, poklapao se, što se godišnjega doba tiče, bar u grubo s danom na koji su kao pogani slavili Jarilov dolazak. Uz Jurjev su dan onda kao narodne običaje održavali, barem djelomično, stare obrede i u njihovu okviru pjevali i izvorne obredne tekstove.“⁴⁷ U agrarnim sredinama Juraj je postao zaštitnik zemlje, usjeva, zelenila i stoke, pa je u toj funkciji (posebno kod Slavena) supstituirao starije, pretkršćanske agrarne i stočarske kultove. Zaštitnik je križara, vitezova, vojnika i svih obrta koji su u vezi s ratovanjem; zaštitnik konja; zaštitnik ratara i pastira.⁴⁸ Vitomir Belaj i Radoslav Katičić poveznicu između Jarila i svetog Jurja pronalaze i preko grčkog oblika imena Juraj, Georgios. „No, i Georgios svojim imenom upućuje na usku povezanost sa zemljom (usporedite grčki gea, „zemlja“), a po svojem mjestu u kalendaru bio je prikladan da zamijeni poganskoga boga zemljoradnika.“⁴⁹ „To je ime kršćanskog svetca, rimskoga vojnika mučenika, a izvorni mu je grčki oblik Georgios. Glasovna je prilagodba praslavenska, a iz nje su postali glasovni likovi u pojedinim slavenskim jezicima. Očito je to svetačko ime ubrzo poslije pokrštenja zamijenilo pogansko koje je izvorno nosila glavna osoba toga mita o trudnome hodu po daleku putu, po lugu i polju. Poganski se bog izjednačio s kršćanskim svetcem, a svetkovina božjega dolaska s daleka puta izjednačila se s danom toga svetca u crkvenom kalendaru. Očito je oboje padalo u isto doba godine, pa je i to pomoglo izjednačavanju boga sa svetcem.“⁵⁰ Kako je već istaknuto, zamjena slavenskog božanstva Jarila s kršćanskim svecem Jurjem bila je olakšana između ostalog zbog sličnosti imena, ali i preklapanja dana svetkovine.

⁴⁵ Radoslav Katičić, *Božanski boj Tragovima svetih pjesama nade pretkršćanske starine* (Zagreb, Mošćenička Draga: Ibis grafika, 2008.), 26.

⁴⁶ Deniver Vukelić, Problem dvovjerja kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta, 350. prema Deniver Vukelić, „Pretkršćanski prežici u hrvatskim narodnim tradicijama“, *Hrvatska revija*, godište X., broj 4. 2010. (obnovljeni tečaj), 137.

⁴⁷ Katičić, *Zeleni lug*, 113.

⁴⁸ Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 308.-309.

⁴⁹ Belaj, *Hod kroz godinu*, 194.

⁵⁰ Katičić, *Zeleni lug*, 89.

6.3. Jurjevski ophodi i vjerski običaji i obredi

Uz Jurjevo, dan na granici zimske i ljetne polovice godine kada počinju prvi radovi izvan kuće, vežu se stari narodni obredi i izvorni obredni tekstovi, od kojih su najpoznatiji obredni pohodi i ophodi Zelenoga Jurja te paljenje krjesova, tj. obrednih vatri oko kojih se ljudi skupljaju i slave.⁵¹

Kult svetog Jurja raširen je i u hrvatskoj kulturnoj baštini. Marko Dragić u *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini* obradio je preko stotinu pedeset primjera legendi, obreda, običaja, ophoda, proricanja, vjerovanja, usmenih lirskih pjesama, molitvi koji svjedoče da je sveti Jure jedan od najštovanijih svetaca u kršćanstvu. I u hrvatskim legendama govori se o pobjedi svetog Jurja nad zmajem, ali se ne spominje povratak stanovništva poganstvu. Štovanje blagdana Svetoga Jurja ogleda se u svjetovnim i vjerskim običajima i obredima. Neki od jurjevskih običaja, obreda, vjerovanja i proricanja pretkršćanskoga su podrijetla, a u nekima se isprepliće pretkršćansko s kršćanskim.⁵²

U jurjevskim običajima Radoslav Katičić jasno vidi ostatke starih, poganskih obreda. „Na dan svetoga Jurja (23. travnja) skupina mladeži, mladića i djevojaka, okićena svježim zelenilom i noseći barjak obilazi selom od doma do doma. Jedno od njih osobito je opremljeno prolitalim granama. To je Zeleni Juraj. Sudionici ophoda zovu se jurjaši i jurjašice. Uz jurjevski ophod pjevaju se pjesme. One predstavljaju vrlo čvrsto integriran pramen usmene predaje. Ako se dakle pokaže da ta tekstovna predaja potječe još iz pretkršćanskih vremena, to je primjer očuvanja poganskih obrednih tekstova u funkciji.“⁵³ Kao i Vitomir Belaj, i Radoslav Katičić vidi sličnu poveznicu preko imena Juraj, odnosno Georgios. „I mladoženja svete svadbe već je rano bio izjednačen sa svetim Jurjem, Georgijem, vojnikom mučenikom iz četvrtog stoljeća. Tako su u cijelom slavenskom svijetu od starine mladoženja svete svadbe Jarilo, ili punim oblikom Jarovit, i taj svetac izjednačeni. Ide to tako daleko da se za mladoženju zna reći i samo Jure, Jura, bez pridjevka sveti. Tu kao da se počeo gubiti kršćanski karakter toga lika. Ime Jura onda označuje gotovo isto kao ime Jarilo.“⁵⁴

Uz Jurjevo se vežu obredni ophodi od kojih su najpoznatiji ophodi Zelenog Jurja te paljenje krijesova, obrednih vatri:

Pisan Vuzem prošao, zelen Juraj došao,
iza one gore, u to ravno polje.

⁵¹ Ibid., 113.; Deniver Vukelić, Problem dvovjerna kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta, 349. prema Deniver Vukelić, "Pretkršćanski prežici u hrvatskim narodnim tradicijama", *Hrvatska revija*, godište X., broj 4. 2010. (obnovljeni tečaj), 133.-139.

⁵² Marko Dragić, "Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata" *Croatica et Slavica Iadertina* 9/1, br. 9. (2013): 311.

⁵³ Radoslav Katičić, "Trudan hod", *Filologija*, br. 50 (2008): 41.

⁵⁴ Katičić, *Naša stara vjera*, 169.

Darujte ga, darujte, Juru zelenoga!
Kuda Jura odi, tuda polje rodi.
Nije Jura svaki dan, već u ljetu jedan dan.⁵⁵

„Uočiti valja da tekst ophodne pjesme ne govori o svetom Jurju, nego naprosto o Jurju, pa i Juri, Đuri. Tu kršćanska crkvenost nimalo nije istaknuta... (...) Ako se tu nedvojbeno i radi o kršćanskim crkvenim svetkovinama, osjeća se kako je u tekstu ophodnih pjesama to prigušeno. Nisu to crkvene pjesme, pa niti pučke.“⁵⁶

6.4. Motiv borbe sa zmajem

Jarilo je poznat po još jednom mitu, a to je obračun sa zmajem. On se sukobljava sa svojim poočimom, zmijolikim (zmaj) Velesom te kovanim mačem odsijeca Zmaju glavu. „Kad se Jarilo na svojem dugom putu približi gradu svojega oca, nailazi na zaprijetku. To je zmaj koji se smjestio u jednom jezercu i odatle terorizira sve stanovnike toga kraja tražeći da mu svaki dan za obrok dovedu janjca i djevojku. (...) Proždire janje, konja i djevojku. Jarilo tada učini isto što je učinio njegov otac. Ubija zmaja i oslobađa ljude straha.“⁵⁷ Ovaj motiv postojao je u slavenskoj predaji puno prije legende o kršćanskom svecu Jurju i njegovoj borbi protiv zmaja. Druga verzija mita o svetom Jurju govori o njegovoj pobjedi nad zmajem koji je živio pokraj grada Silene. Stanovnici su morali zmaju prinostiti žrtve, u početku su to bile ovce, a kasnije mladići i djevojke. Kad je izbor pao na kraljevu kćer, sveti Juraj obećao je da će ju spasiti ako se kralj i čitavo kraljevstvo obrate na kršćanstvo. Prilikom obračuna sa zmajem, sveti Juraj se zalijeće na konju te mu kopljem probode vrat. Novi mit nadopunjuje se s onim starijim, te dalje govori kako su se stanovnici Silene, pod pritiskom Dioklecijanovih progona kršćana, ponovno vratili na poganstvo. Nakon toga slijedi Jurjevo uhićenje i pogubljenje.

Legendom o ubijanju zmaja sveti Juraj, osim epiteta kršćanskog mučenika, dobiva i onaj borca protiv paganizma jer se ovom srednjovjekovnom legendom govori o pobjedi kršćanstva nad vragom, Crkve nad bezbožnim barbarima Saracenicima.

„Sv. Juraj, oklopljeni kršćanski konjanik koji kopljem probada zmaja, uz sv. Vida koji je imenom toliko nalik starohrvatskom Svetovidu, najčešći je kršćanski supstitut na razvalinama svetišta poganskih kultova, jer on je simbol bojovničke pobjede nad poganstvom.“⁵⁸

⁵⁵ Radoslav Katičić, "Trudan hod", 42.

⁵⁶ Ibid., 43.

⁵⁷ Katičić, *Naša stara vjera*, 174.

⁵⁸ Crnković, *Vjera i svetišta starih Hrvata novi putovi istraživanja*, 85.

Osim klasičnih motiva o dolasku proljeća, bujanju vegetacije i slavljenja novog života, u hrvatskim ophodnim tekstovima spominje se i motiv Jurja i njegove borbe sa zmajem.⁵⁹

Također se obračun sa zmajem temelji na sličnim motivima. U oba slučaja Jarilo i Juraj oslobadaju stanovništvo koje je zmaj terorizirao i proždirao, prvo stoku, a zatim mladiće i djevojke.

Sam čin ubojstva zmaja može imati nekoliko simbola, ovisno promatra li se s poganskog ili s kršćanskog stajališta. U slavenskoj/starohrvatskoj verziji označava povratak stvari na svoje mjesto, vraćanje svijeta u ravnotežu. U kršćanstvu je simbol svladanog zmaja višeznačan, ali svaki je vezan za pobjedu kršćanstva, bilo nad Sotonom, poganima, barbarima ili nad Saracenicima.

Osim klasičnih motiva o dolasku proljeća, bujanju vegetacije i slavljenja novog života, u ophodnim pjesmama spominje se i borba Jurja i sa zmajem, ali i motiv iz legende o Jarilu, *konja za djevojku*. Naime, prilikom obračuna sa zmajem, Jarilu je ponuđeno da preda svoga konja u zamjenu za djevojku. Taj motiv sačuvan je u hrvatskim ophodnim tekstovima u kojima se pripovijeda kako je zmaj prvo od mladoga junaka tražio da mu dađe konja kako bi dobio djevojku. „Nema dvojbe, Juraj odbija tu ponudu, ubija zmaja i oslobađa djevojku. On oslobađa stanovnike toga predjela od zmajeva teroriziranja.“⁶⁰

6.5. Ikonografija i simbolika kao poveznica između Svetog Jurja i Jarila

George Every ističe da su, s gledišta mitologije, najzanimljiviji oni sveci koji svoje karakteristike nasljeđuju od poganskih bogova i heroja. Tako sveti Juraj, kršćanin i rimski vojnik, zadobiva niz simboličnih značenja od kojih je većina poganskog porijekla, a neki plod kršćanske mašte koja je simboličku ulogu umjetnosti pretpostavljala njenoj prikazivačkoj ulozi.⁶¹

Osim religijskih motiva, poput ophoda, napjeva, vjerskih mitova, poveznicu između Jarila i svetog Jurja može se pronaći i u njihovim fizičkim opisima. „Poznato je kako se kršćanska crkva borila protiv starih božanstava poganstva, pa je napokon neke kultove povezala sa kršćanskim terminima. Tako je sv. Juraj dobio svojstva nekadašnjeg boga proljeća Jarila. U vezi kultnog štovanja božice Lade, i proljetnog boga vegetacije Jarila, koji je vršen u obliku nekih agrarnih obreda kod Istočnih Slavena to je prenešeno i kod nas pod imenom »Jurjaši« ili

⁵⁹ Katičić, *Naša stara vjera*, 176.

⁶⁰ Katičić, *Naša stara vjera*, 176.

⁶¹ Every, *Kršćanska mitologija*, 97.

»Zeleni Juraj«⁶² „Jarila su zamišljali da u bijeloj odjeći jaše na bijelcu okrunjen cvijećem sa snopićem ražena klasja u ruci.“⁶³

„Prikazivan je kao lijep stasit mladić sa štitom, oklopom i mačem, muževnog vojničkog stava. Oko čela vezivao je bijelu vrpču na kojoj je bio oslikan grb s dvadeset i pet izmjenično raspoređenih crvenobijelih polja. Ta vrpča donosila je pobjedniku pobjedu, a neprijatelju poraz i smrt.“⁶⁴ Nove verzije mita utječu i na ikonografiju svetog Jurja. „Počevši od XII. stoljeća prikazuje se u zapadnoj ikonografiji kao: d) vitez - rjeđe stojeći, češće i redovito kao konjanik odjeven u suvremenu nošnju ratnika, opremljen štitom i kopljem kojim ubija zmaja. Uz izvanredno rijetke iznimke, on je u zapadnoj ikonografiji uvijek mlad i bezbrad, duge valovite kose. (...) Kao konjanik uvijek jaše na bijelom konju.“⁶⁵ Badurina napominje da je od XIII. stoljeća najučestaliji prikaz svetog Jurja u borbi sa zmajem. Juraj na konju kopljem probada zmaja koji leži na tlu. Često se koplje prelama od udarca te Juraj zamahom mača ubija zmaja.⁶⁶

Uz obojicu se veže motiv konja. Prilikom povratka iz podzemlja, Jarilo zemljom prolazi na bijelom konju i donosi rađanje prirode. Bijeli konj je također simbol svetog Jurja koji na konju ubija zmaja. „Bijel konj i bijela haljina jak su indicij da u Jarilu valja gledati izvorni pretkršćanski nadnaravni lik izjednačen poslije pokrštenja sa svetim Jurjem. To da Jarilo dolazi na bijelom konju zajedničko mu je s folklornom predodžbom o svetom Jurju.“⁶⁷ „Sv. Juraj iz Kapadocije prikazuje se s kopljem u jednoj ruci. Ono je gdjekad slomljeno, jer mu se, po legendi, u borbi sa zmajem koplje slomilo, pa je zmaja usmrtio mačem.“⁶⁸ Kao što je već istaknuto, u prvotnom mitu sveti Juraj zmaja ubija kopljem, a tek se naknadno pojavljuje motiv mača. Time mač postaje još jedna poveznica Jarila i Jurja, jer je Jarilo svog zmaja ubio mačem. Vitimir Belaj u *Hodu kroz godinu*⁶⁹ ističe da je odsijecanje zmajeve glave mačem suprotno ustaljenom kršćanskom ikonografskom prikazu u kojemu sveti Juraj zmaja probada kopljem. Iako su fizičke karakteristike poprilično ustaljene u likovnom prikazu svetaca, kod prikaza svetog Jurja pojavljuju se određene iznimke. Primjer je rad bečkog kipara Antona Dominika Fernkorna koji *svojem* svetom Jurju prilikom obračuna sa zmajem, u ruke stavlja mač.⁷⁰ I drugi kip svetog Jurja koji se nalazi u Zagrebu je jedinstven. „Kip sv. Jurja na Trgu Braće hrvatskoga zmaja ispred Kamenitih vrata u Zagrebu, autora Andrije Kampatschera i Artura Windera,

⁶² Ledić, *Mitologija Slavena*, (Zagreb: U vlastitoj nakladi, 1969.) 21., 22.

⁶³ Ibid., 197.

⁶⁴ Marinko Marinović, *Junaci starohrvatskih mitova*, (Varaždin: Varteks tiskara, 1999.), 60.

⁶⁵ Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 309.

⁶⁶ Ibid., 309.-310.

⁶⁷ Katičić, *Zeleni lug*, 92.

⁶⁸ Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 335.

⁶⁹ Belaj, *Hod kroz godinu*, 206.

⁷⁰ Skulptura Sveti Juraj ubija zmaja se nalazi u Zagrebu, na Trgu Republike Hrvatske.

jedinstven je u kršćanskoj ikonografiji, jer dok je u uobičajenim ikonografskim prikazima sv. Juraj centriran u dinamici ubijanja sotonskoga zmaja, ispred Kamenitih vrata vidimo ga na konju umorna nakon borbe sa (Crvenim) zmajem.⁷¹ S obzirom na to da se uz Jarila veže motiv proljeća i vegetacije, prikazivan je s klasjem u rukama i vijencem od cvijeća. Kao posljedica *prenošenja atributa* s Jarila na svetog Jurja, Juraj dobiva i nove elemente zaštite pa postaje i zaštitnik usjeva, ratara, pastira i domaćih životinja. Zanimljivo je da se ti atributi svetom Jurju posebno pripisuju na području Hrvatske, a to je vidljivo i na likovnim prikazima. Dok se na klasičnoj ikonografiji sveti Juraj prikazuje kao vitez u oklopu koji ubija zmaja, na hrvatskim srednjovjekovnim freskama pronađeni su motivi svetog Jurja koji u ruci drži proljetno zelenilo.⁷²

7. Zaključak

Proces reinterpretacije i transformacije mitova i vjerovanja iz poganskog u kršćanski sustav vjerovanja složen je i mnogoznačan. On odražava dinamiku između starih i novih vjerovanja, kao i prilagodbu kršćanstva na različita lokalna vjerovanja, kulturu i tradiciju kako bi privuklo i integriralo nove sljedbenike.

Na primjeru usporedbe Jarila i Svetog Jurja vidljivo je kako su se motivi i atributi prenosili iz poganstva u kršćanstvo, često prilagođavajući se novoj vjerskoj paradigmi. Tako kršćanski svetac Juraj postaje zaštitnik različitih aspekata života, pogotovo onih vezanih za prirodu i poljoprivredu, odnosno nasljednik slavenskog božanstva u kršćanskoj ikonografiji i kultu. Primjer tome su rituali koji su se održavali prilikom smjene godišnjih doba, a kasnije su njegovani kao kršćanska vjerska slavlja od kojih su najpoznatiji jurjevski ophodi i krijesovi.

Povezanost je, također, primjetna i u fizičkim karakteristikama i ikonografiji, pri čemu je važno istaknuti da svaki fizički detalj uz sebe nosi određenu simboliku i konotaciju čime se potvrđuje prijenos atributa s Jarila na svetog Jurja. Vidljivo je da se elementi vjerovanja nisu u potpunosti prenosili, već su se prilagođavali određenom vjerskom sustavu. Dokaz toga je legenda o borbi sa zmajem. Dok kod Slavena i starih Hrvata ona označava povratak svijeta u ravnotežu i prirodni red, kršćanstvo ju je prikazalo kao mitsku borbu dobra protiv zla.

Na temelju navedenih primjera te metodom kompilacije i komparacije, očigledno je da *stara vjera* Hrvata nije nestala; prilagodila se i utkala u kršćanstvo koje je postalo temelj i nit vodilja hrvatskog naroda. Iako je primarni identitet Hrvata onaj katolički, ne treba se sramiti ili brisati iz kolektivnog sjećanja onog vremena kad se štovalo Peruna, Velesa, Svaroga... *Stara vjera* je

⁷¹ Suzana Marjanić, *Mitovi i re/konstrukcije tragom Nodilove stare vjere Srba i Hrvata* (Zagreb: Tiskara Zelina, 2022.), 368.

⁷² Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 309.

„odgovorna“ za barem jedan djelić hrvatskog identiteta. Možda je najbolji primjer vidljiv u povezanosti Hrvata s prirodom i zemljom; kako onom zemljom na kojoj žive i koju obrađuju, tako i sa zemljom kao pojmom koji se veže za Hrvatsku općenito. Stari Hrvati štovali su zemlju kao nešto sveto i iznimno vrijedno, a te vrijednosti prenijele su se i na hrvatskog čovjeka modernoga doba, čiji su korijeni čvrsto usađeni u hrvatsko tlo.

Možemo zaključiti da su Hrvati, prihvativši kršćanstvo, primili sve ono dobro što ta vjera donosi, poput ljubavi prema bližnjem, istinoljublja, čovjekoljublja, milosti i praštanja. No nisu se u potpunosti odrekli *stare vjere*, već su kršćansku vjeru obogatili zadržavši običaje koji su slavili hrabrost, radost, novi život i mitove koji bude junaštvo u nama samima.

Literatura

Knjige:

Armstrong, Karen. *Kratka povijest mita*. Zagreb: Vuković & Runjić, 2005.

Badurina, Anđelko. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979.

Belaj, Vitomir. *Hod kroz godinu*. Zagreb: Golden marketing, 1998.

Belaj, Vitomir, i Juraj Belaj. *Sveti trokuti*. Zagreb: Ibis grafika, 2014.

Cavendish Richard i Trevor O. Ling, *Mitologija ilustrirana enciklopedija*. Ljubljana-Zagreb: Mladinska knjiga, 1990.

Every, George. *Kršćanska mitologija*. Opatija: Otokar Keršovani, 1988.

Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture, 1991.

Katičić, Radoslav. *Božanski boj Tragovima svetih pjesama nađe pretkršćanske starine*. Zagreb, Mošćenička Draga: Ibis grafika, 2008.

Katičić, Radoslav. *Zeleni lug*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika, 2010.

Katičić, Radoslav. *Naša stara vjera*. Zagreb: Ibis grafika, 2017.

Ledić, Franjo. *Mitologija Slavena*. Zagreb: U vlastitoj nakladi, 1969.

Marinović, Marinko. *Junaci starohrvatskih mitova*. Varaždin: Varteks tiskara, 1999.

Marjanić, Suzana. *Mitovi i re/konstrukcije tragom Nodilove stare vjere Srba i Hrvata*. Zagreb: Tiskara Zelina, 2022.

Sučić, Nikola. *Hrvatska narodna mitologija*. Zagreb: Edicije Božičević, 2013.

Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata u doba narodnih vladara*. Zagreb: Narodne novine, 1925.

Škopalj, Ante. *Obredne gomile*. Trogir: Matica hrvatska, 1999.

Šmitek, Zmago. *Šumor divljine*. Zagreb: Ibis grafika, 2021.

Walter, Philippe. *Kršćanska mitologija*. Zagreb: Scarabeus naklada, 2006.

Znanstveni radovi i članci:

Belaj, Vitomir. »Postati kršćaninom kao proces. Uvodno izlaganje održano na Sveučilištu u Zadru, na početku znanstvenoga skupa Pag u praskozorje hrvatskoga kršćanstva (Zadar – Pag, 26. – 28. 9. 2008.)« *Studia ethnologica Croatica* 21, br. 1 (2009): 9-25.

Crnković, Nikola. "Vjera i svetišta starih Hrvata novi putovi istraživanja", *Croatica Christiana periodica* 18, br. 33 (1994): 59-90.

Dragić, Marko. "Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata" *Croatica et Slavica Iadertina* 9/1, br. 9. (2013): 269-313.

Katičić, Radoslav. »Trudan hod.« *Filologija*, br. 50. (2008): 39-143.

Pilar, Ivo. »O dualizmu u vjeri starih Slovjena i o njegovu podrijetlu i značenju.« *Pilar : časopis za društvene i humanističke studije*, 2007.: 90-151.

Vukelić, Deniver. »Problem dvovjerna kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta.« *Studia mythologica Slavica*, 2012.: 343-364.

Vukelić, Deniver. "Pretkršćanski prežici u hrvatskim narodnim tradicijama", *Hrvatska revija*, godište X., broj 4. 2010. (obnovljeni tečaj), 133.-139.

Internet stranice:

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, „Hagiografija“, pristupljeno 18.05.2023., <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24073>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, „Koleda“, pristupljeno 16. 05. 2023., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32376>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, „Mitologija“, pristupljeno 17.05.2023., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41255>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, „Obredna vatra“, pristupljeno 16. 05. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44629>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, „Poklade“, pristupljeno 16. 05. 2023., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49035>

The influence of old Croatian mythology on Christian beliefs through the example of St George

Abstract

It is commonly believed that with the spread of Christianity in the West, polytheism disappears, old beliefs are replaced by Christian teachings, pagan rituals are forbidden and forgotten, and new Christian houses of worship are erected at the locations of old sanctuaries. By compiling and analysing folk songs, rituals, myths, and legends, and using the example of the transfer of attributes such as physical description, symbolism, and protective elements from the Slavic deity Jarilo to the Christian saint, Saint George, the aim is to demonstrate that the ancient Croatian belief system has not completely vanished but has partially survived and was integrated into monotheistic Christianity. It is also evident how Christianity adapted to various ancient beliefs, cultures, and traditions in order to attract and incorporate new followers. The old faith did not disappear without a trace, instead it enriched the new one and is still present in traces to this day.

